

ЎЗБЕКISTON RESPUBLIKASI
OLIIY VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI

ЎЗБЕКISTON RESPUBLIKASI
INNOVATSION
RIVOJLANISH VAZIRLIGI

ТУПРОҚ УНУМДОРЛИГИ ВА ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ ЭКИНЛАР ҲОСИЛДОРЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ-ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ, МУАММО ВА ЕЧИМЛАР

Республика миқёсидаги илмий-амалий анжуман

МАТЕРИАЛЛАРИ

20 ноябрь 2021 йил

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

**ТУПРОҚ УНУМДОРЛИГИ ВА ҚИШЛОҚ
ХЎЖАЛИГИ ЭКИНЛАР ҲОСИЛДОРЛИГИНИ
ОШИРИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ-ИННОВАЦИОН
ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ, МУАММО ВА ЕЧИМЛАР**

мавзусидаги

Республика миқёсидаги илмий-амалий анжуман

ТЎПЛАМИ

Бухоро, 2021 йил 19-20 ноябрь

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2021 йил 2 мартдаги 78-ф сонли фармойиши билан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикасида 2021 йилда халқаро ва республика миқёсида ўтказиладиган илмий ва илмий-техник анжуманлар режаси”да белгиланган тадбирлар ижросини таъминлаш мақсадида 2021 йил 19-20 ноябрь кунлари “Тупроқ унумдорлиги ва қишлоқ хўжалиги экинлар ҳосилдорлигини оширишнинг замонавий-инновацион технологиялари, муаммо ва ечимлар” мавзусидаги Республика миқёсидаги илмий-амалий конференция ўтказилмоқда.

Республика илмий-амалий анжуман тўпламида Тупроқ унумдорлиги ва қишлоқ хўжалиги экинлар ҳосилдорлигини оширишнинг замонавий-инновацион технологиялари, қишлоқ хўжалик экинларини янги ва истиқболли навларини яратиш, ҳосилдорлиги ва сифатини яхшилайдиган замонавий инновацион технологияларни тупроқ унумдорлиги ва мелиоратив ҳолатини яхшилаш ҳамда илғор тажрибаларини қишлоқ хўжалик соҳасида оммалаштиришга бағишланган маърузалар ўз аксини топган.

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ АЪЗОЛАРИ:

Таҳририят ҳайъати: О.Х.Хамидов, О.С.Қаҳҳоров, Г.Т.Зарипов, Ҳ.Т.Артикова,
Ф.Х.Жумаев, Р.Юнусов, О.Б.Шарипов, Ш.Ш.Нафетдинов, Ш.Х.Тўхтаев,
С.М.Назарова, А.А.Илясов, Ҳ.Ҳ.Салимова

Мазкур тўпламга киритилган мақолалар ва маъруза тезисларининг мазмуни, ундаги статистик маълумотлар, меъёрий ҳужжатлар, саналарнинг тўғрилигига ҳамда танқидий фикр-мулоҳазаларга муаллифнинг ўзлари масъулдирлар.

коллектордаги сув сатҳидан кўтарилиб кетса, у ҳолда резервуарлар қурилади ва бу резервуардаги сув насослар ёрдамида қабул қилгичга тортиб чиқарилади.

Зах қочиришдаги барча (кичик ва катта) сув кетказиш каналларининг оғзида, бирламчи ростлаш зовурларидан бошлаб то бош коллектор қабул қилгич билан туташганича сув сатҳи борган сари зинапоя сингари пасайиб бориши керак. Акс ҳолда катта зовурлардан сув окмай кўяди ва димланиб қолади, натижада территория захсизланмайди.

Районлараро бош коллектор, район, хўжаликлараро ва хўжалик коллекторлари захсизландирилади ётган территориянинг энг паст отметкали ерларидан катта нишаблик бўйлаб ўтказилади. Бош коллекторга бориб қуйиладиган ён сув кетказиш зовурлари (кичик тартибли коллекторлар) нинг тўғри жойлаштирилиши ва улар оралиғининг оптимал равишда танланиши фақат зах қочириш системасининг яхши ишланишинигина эмас, балки қурилиш қийматини камайтириш имконини ҳам беради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. А.Н.Костяков. Основы мелиораций, Москва. Колос, 1961.
2. Ф.А.Бараев ва бошқалар. Мелиоратив тизимларидан фойдаланиш, Тошкент, Ўқитувчи, 2014.
3. Интернет маълумотлари

ЎЗБЕКИСТОНДА ДАСТЛАБКИ АГРОГЕОГРАФИК ТАДҚИҚОТЛАР ВА УЛАРНИНГ ЙЎНАЛИШЛАРИ

А.А.Қодиров, О.Б.Шарипов

Бухоро давлат университети

Мамлакатимиз ҳудудида иқтисодий ва ижтимоий география фанининг шаклланиш ва ривожланиш жараёни дастлаб бевосита табиий географик тадқиқотлар негизида яъни хўжалиги асосан аграр соҳага ихтисослашганлиги сабабли қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини районлаштириш билан боғлиқ ҳолда шакллана бошлаган. Ўрта Осиё ва унинг ажралмас қисми ҳисобланган республикамиз ҳудуди XIX асрнинг иккинчи ярмидан бошлаб Чор Россиясининг манфаатлари нуқтаи назардан ҳудудий жиҳатдан кенг қамровли тадқиқ этила бошланган. Бу давр тадқиқотлари умумгеографик хусусиятлари билан ажралиб турар эди. Айниқса геологик, геоморфологик, метеорологик, гляциологик, геоботаник ва зоогеографик жиҳатдан олиб борилган тадқиқотлар натижасида улкан илмий ҳамда амалий аҳамиятга молик маълумотлар тўпланган. Ушбу тадқиқотлардан кўзланган мақсад ўлка ҳудудининг табиий географик шароити ҳамда ресурсларидан хўжаликни, хусусан қишлоқ хўжалигини ҳудудий ташкил этишда фойдаланиш эканлигини назарда тутадиган бўлсак, иқтисодий географик тадқиқотлар бўйича илк қадамларнинг қўйилиши айнан шу даврга бориб тақалади.

XX аср бошларига келиб мамлакатимиз ҳудудининг ер-сув, иқлим ва ўсимлик ресурсларини ўрганишга катта эътибор берилди. Бундан кўзланган мақсад Чор Россиясининг чекка ўлкаси бўлган Ўрта Осиё ва республикамизнинг асосий хўжалик тармоғи бўлмиш пахтачиликни ривожлантириш ҳамда қишлоқ хўжалигининг хомашё етказиб берувчи бошқа тармоқларини шакллантиришдан иборат эди. Ана шу эҳтиёж туфайли географик тадқиқотларнинг мазмун-моҳияти ва ундан кўзланган мақсад ҳам ўзгариб борган. Натижада махсус ихтисослашган илмий дастур асосида анча мукамал ва тизимли тадқиқотлар олиб борила бошланган. Айрим географик районларни чуқур миқдорий таҳлил қилиш, уларни карталаштириш, ҳамда иқтисодий салоҳиятини аниқлаш бош масалага айланган. Ҳудудларнинг қишлоқ хўжалиги нуқтаи назардан имкониятларини аниқлаш ва баҳолашга катта эътибор қаратилган. Бу борада қишлоқ хўжалиги тажриба станциялари (Тошкент, Мирзачўл, Андижон, Зарафшон, Фарғона), Россия ер тузиш ва деҳқончилик бошқармаси қошидаги “Ерлар ҳолатини яхшилаш

бўлими“, Гидрометрик бўлинма, Туркистон Ҳарбий топография бўлими, Россия География жамиятининг Туркистон бўлими олимлари томонидан олиб борилган тадқиқотлар натижаларини кўрсатиб ўтиш мумкин. Ушбу муассасаларда фаолият олиб борган олимларнинг илмий фаолияти халқ хўжалигининг долзарб вазифалари – ер тузиш, обикор деҳқончилик ва яйлов хўжалигини ривожлантириш, ер ости бойликларини излаб топиш, ер-сув ресурсларини баҳолаш ҳамда карталаштириш каби масалалар билан боғлиқ бўлган. 1906-1918-йилларда нашр қилинган “Туркистон қишлоқ хўжалиги“ журналида қишлоқ хўжалиги соҳасида олиб борилган тадқиқот натижалари ёритиб борилган. Бундай маълумотлар ўз навбатида республикамиз ҳудудиди XX асрнинг 20-йилларидан бошлаб олиб борилган иқтисодий географик тадқиқотлар учун манба вазифасини ўтаган.

Ўзбекистонда мажмуали иқтисодий географик тадқиқотлар олиб бориш XX асрнинг 20-йилларидан бошланди. Бу даврнинг ўзига хос хусусияти шундаки, нафақат Ўзбекистон, балки бутун Ўрта Осиё фани тараққиётида пойдевор вазифасини ўтаган Ўрта Осиё давлат университети (САГУ) га асос солинди (1918). Ана шу илм даргоҳида фаолият олиб борган олимларнинг ишларида Ўзбекистон ва бутун Ўрта Осиёнинг иқтисодиётига оид тадқиқот натижаларини кўриш мумкин. Бу даврдаги иқтисодий географик тадқиқотлар кўпроқ Ўзбекистон ва Ўрта Осиёнинг умумий таърифига бағишланганлиги билан ажралиб туради. Бу йўналишдаги тадқиқотларда энг аввало Г.Н. Черданцев ва В.М. Четиркинларнинг хизмати катта бўлганини эътироф этиш лозим. Чунончи, Г.Н. Черданцевнинг 1922 йилда ёзган Ўрта Осиё ҳақидаги монографиясида, 1928 йилда нашр этган Ўрта Осиё республикаларига бағишланган китобида, В.М. Четиркин ва Ю.И. Пословскийларнинг 1926 йилда ёзган Ўзбекистон халқ хўжалигининг аҳволи ва ривожланиши борасидаги асарида Ўрта Осиё ва Ўзбекистон иқтисодий географияси ҳамда иқтисодий географик районлаштирилишига оид маълумотлар келтирилган. 1944-1948 йилларда иқтисодий география кафедрасининг мудир сифатида фаолият олиб борган В.М.Четиркин турли вилоятлар табиати табиий шароити ҳамда табиий ресурсларини хўжалик нуқтаи-назаридан ўрганишга ва ёш географ олимларни тайёрлашга катта эътибор берган.

Маълумки, Ўрта Осиё собиқ Иттифоқнинг йирик қишлоқ хўжалик райони эди. Шунинг учун ҳам иқтисодий географик тадқиқотларнинг диққат марказида қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришини оқилона жойлаштириш ёки ҳудудий ташкил этиш ва иқтисодий географик районлаштириш масалалари ётарди. Қишлоқ хўжалигини иқтисодий географик районлаштиришда мажмуалилик ҳамда табиий шароит нуқтаи-назаридан таърифлаш муҳим ўрин тутар эди. Шунингдек бу тадқиқотлар аниқ амалий мақсадларга қаратилганлиги ва қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини жойлаштиришнинг илмий асоси сифатида ишлаб чиқилганлиги билан муҳим аҳамият касб этар эди.

XX аср 30 йилларида олиб борилган иқтисодий географик тадқиқотлар асосан мамлакат ҳудудидаги табиий бойликларни ўрганиш ҳамда ишлаб-чиқариш кучларини жойлаштириш масалаларига бағишланган. Шу даврда яъни 1933 йилда ишлаб чиқариш кучларини жойлаштириш мавзуида республикамизда дастлабки илмий амалий анжуман ўтказилди.

Республикамизда иқтисодий географиянинг шаклланишидаги кейинги босқич 1940 йилда Ўрта Осиё давлат университети (ҳозирги ЎзМу)да иқтисодий география кафедрасининг очилиши ҳамда 1943 йилда ушбу йўналиш бўйича аспирантуранинг очилиши билан бошланди. Шу тариқа республикамизнинг тўнғич олий таълим даргоҳида иқтисодий география соҳасидаги дастлабки агрогеография илмий мактаби шаклланган бошлади.

	yechimiga doir tavsiyalar.	
53	N.X. Hakimova, U.R. Isloмова. O'zbekistonda qishloq xo'jaligini rivojlantiruvchi omillar.	121
54	F.H. Jumayev, Z. Atayeva, A. Narzullayev, I. Fozilov, S.A. Hojiyev. Buxoro viloyati sharoitida dukkakli ekinlarni tuproq unumdorligini oshirishdagi ahamiyati va o'rni.	123
54	Z. Abdushukurova, S. Sidiqov, N. Tashmetova, Sh. Nafetdinov. Jizzax ch'li sh'rlangan tuproqlarining agromeliоратив holati va unumdorligini oshirish tadbirlari.	125
55	X.P. Adizova Tuproq unumdorligi va uni muhofaza qilish xususida.	127
56	M. Botirov, G. Usmonx'jaeva. Bedani eкиш va beдапоyani шудгорлаш муддатларини tuproqдаги гумус ҳамда озика моддалар микдорига таъсири.	128
57	Sh.X. Tuxtaev, Zh.U. Xudoyberdiyev. Tuproqдаги фойдали хашаротларнинг ахамияти.	132
58	P. Kurvantayev, M. Musurmanova, M. Istamova. Влияние мульчирования при гребневом посеве на рост развитие хлопчатника.	133
59	Sh. X. Tuxtaev, Sh. N. Norboeva Стафилинидларнинг биологияси ва к'пайиш манбалари.	136
60	T.E. Ostonaqulov, O.X. Murodov. Зарафшон водийси шароитида помидорнинг такрорий экинга мос нав ва гетерозисли дурагайлари.	137
61	T.E. Ostonaqulov, I.X. Amanqurdiyev, A.A. Shamsiev, F.S. Tursunov. Батат филиал нави асосий ва такрорий экин сифатида турли муддатларда ўстирилганда ўсиши, хосилдорлиги ва сақланувчанлиги.	139
62	T.E. Ostonaqulov, X.I. Saidmurodov. Ўта эртаги картошка етиштиришда нав, экиш муддати ва мульчалашнинг ахамияти	141
63	T.E. Ostonaqulov, Sh.M. Holmurodov. сабзавот ва тишсимон маккаж'хори навлари агротехнологиясида макбул суғориш тартиби ва ўғитлаш меъёрларини ўрни.	142

IV ШЎЪБА

СУГОРИЛАДИГАН ТУПРОҚЛАРНИНГ ТОПОГРАФИК ВА ГЕОГРАФИК АСОСЛАРИ

64	X.K. Namozov, O.N. Pajonov, U.T. Maxmudov. Вторичное засоление почв Республики Каракалпакии и пути их предупреждения	145
65	X. Namazov, Y. Koraxonova, O. Amonov, Sh. Nafetdinov. A brief characteristics of soil layer in mirzachul region.	148
66	X. Namazov, Yu. Koraxanova, Sh. Nafetdinov. Определение методов моделирования динамики геоэкосистем почв Узбекистана.	153
67	O.N. Pajonov, U.T. Maxmudov, Sh. Nafetdinov, Raqimova M.A. Сезонное и постоянно пятнистое вторичное засоление и пути их предупреждения и ликвидации.	156
68	S.S. Shodiyeva, D.I. Bo'riyeva Qishloq xo'jaligida agregatlardan foydalangan holda sug'orma dehqonchilik samaradorligini oshirish.	160
69	X. X. Turdikulov, O.O. Mamatqulov, B.M. Axmedov. Tuproqlarning sho'rlanishini oldini olishda zovurlashgan tarmoqlarning ahamiyati.	162
70	S.S. Shodiyeva, D.I. Bo'riyeva Qishloq Xo'jaligini Kartlashtirish.	163
71	S. Sidiqov, N. Abdurazzoqov. Geoaxborat tizim texnologiyalari asosida tuproqlarning agrokimyoviy xaritonamalarini tuzish va ulardan amalda foydalanish.	166
72	A.N. Asadullayev, M. M. Akramova Geoekologik muammolarning inson salomatligiga ta'siri (qorako'l vohasi misolida).	167
73	Z.M. Anvarova. Ўзбекистон tuproqlari va ulardan qishloq х'жалигида самарали фойдаланиш.	169
74	Ch.Z. Kodirovna, I. Xaydarova, S. Holmamadov. Суғориладиган ерлардаги суғориш техника ва технологияси.	171
75	A.A. Kodirov, O.B. Sharipov. Ўзбекистонда дастлабки агрогеографик тадқиқотлар ва уларнинг й'налишлари.	174
76	D. Zh. Kuchkороva. Қишлоқ ландшафтларини жойлаштиришнинг қишлоқ х'жалигига таъсири.	176
77	I.E. Mirzoyeva, M.N. Namroyeva. O'rta osiyoda tarqalgan tuproqlarni o'rganishning geografik jihatlari.	177
78	Z. K. Choriyeva, I. Xaydarova, K. Isaeva Гидромелиоратив тизимлардан фойдаланиш услубларини илмий асослаш.	179
79	M.K. Ergasheva. O'zbekistonda landshaftshunoslik fani vujudga kelishining ijtimoiy omillari.	184